

POPULISME OG PÅLITELIGHET

POLITISK POPULISME BYGGER på forestillingen om en motsetning mellom folket og eliten. Folkestyre settes opp mot ekspertvelde, og de eksisterende maktforholdene i samfunnet fremstilles som illegitime. Tilliten til sentrale organisasjoner og institusjoner blir problematisert, og det stilles spørsmål ved troverdigheten til politikere, journalister og forskere. Hvem kan vi egentlig stole på i postfaktasamfunnet?

En slik mistillit kan målbare berettiget misnøye og legitim kritikk av ulike makteliter, men det er langt fra å kritisere økonomisk korrupsjon til å koke sammen konspirasjonsteorier. Samtidig er det viktig å skille mellom legitim og illegitim makt: Vitenskapelig kunnskap og saklig argumentasjon har en annen politisk legitimitet enn skjult innflytelse fra sterke økonomiske grupper og skjulte maktnettverk. Mistilliten behøver altså ikke være irrasjonell eller anti-intellektuell. Men populistiske politikere kan være tjent med å undergrave forskningens troverdighet. Sån sett kan populisme bidra til å delegitimere forskning og samtidig støtte opp om illegitim makt, til tross for at retorikken er anti-elitistisk.

Populismen er en kameleon som skifter farge etter omgivelsene. I dag blir begrepet ofte brukt nedlatende om høyrepopulisme, Fremskrittspartiet eller Donald Trump. Da Ottar Brox lanserte begrepet i norsk sammenheng på slutten av 1960-åra, var både konteksten og kuløren en annen: I boka *Hva skjer i Nord-Norge?* (1966) – nylig kåret til beste norske sakprosa i kategorien Debatt og samfunn i NRK P2 – ble en positivt ladet venstre-

populisme forankret i folkestyre og lokalsamfunn, et perspektiv som ble videreført av Hartvig Sætra i *Populisme i norsk sosialisme* (1971). Denne populismen ble presentert som en motvekt til sentralisert ekspertvelde og teknokrati, men den var på ingen måte anti-intellektuell, slik Tor Bjørklund tidligere har påpekt i dette tidsskriftet i artikkelen «Norsk populisme fra Ottar Brox til Carl I. Hagen» (NNT 3–4/2004). Denne formen for populisme sto derfor i kontrast til den samtidige høyrepopulismen til Anders Lange, grunnleggeren av FRP, som eksplisitt foraktet intellektuelle og snarere appellerte til «sunt folkevett». Populistisk politikk kan altså være både rød og blå, og anti-elitismen behøver ikke være anti-intellektuell.

Så hva er egentlig populisme? Finnes det en særegen norsk populisme? Er dagens FRP et høyrepopulistisk parti? I dette nummeret av *Nytt Norsk Tidsskrift* publiserer vi fire vitenskapelige artikler som på hvert sitt vis bidrar med nye perspektiver i debatten om populisme – i forkant av stortingsvalget 11. september 2017.

Anders Todal Jenssen har sett nærmere på FRPs utvikling siden valgene i 2009 og 2013, og viser at partiet i regjering har foretatt et hamskifte. Det er åpenbart at dagens FRP vanskelig kan kalles høyrepopulistisk, hevder han – partiet bør snarere oppfattes som et markedsliberalt høyreparti. Med utgangspunkt i valgundersøkelsene viser han videre at velgerne til FRP og Høyre er blitt mer lik hverandre. Hvordan vil velgerne fordele seg mellom de to partiene ved stortingsvalget i år? Kan et nytt høyrepopulistisk parti fylle tomrommet etter FRP?

Øyvind Østerud problematiserer påstanden om at «populismen tar over verden». Populisme er ikke et nytt fenomen, verken i Europa eller USA, og populistiske bevegelser finnes i dag ikke bare på høyresiden, men også på venstresiden – som Podemos i Spania og Syriza i Hellas. Populisme er heller ikke en politisk *ideologi*, hevder Østerud, men snarere en politisk *stil* hvor mistilliten til elitene er den tydeligste fellesnevneren. Han påpeker også at mye av elitekritikken kan være berettiget, noe som ofte er lett å overse for både eliter og eksperter.

Eirik Magnus Fuglestad er på jakt etter populismens røtter i Norge på 1800-tallet. Han ser nærmere på bladet *Fedraheimen*, som ble stiftet av Arne

Garborg i 1877 og som under de to senere redaktørene Ivar Mortensson-Egnund og Rasmus Steinsvik målbar en radikal anarko-nasjonalisme. De argumenterte for folkestyre, avviste både staten og Grunnloven og forankret anarkismen i landsmålet og den norske bondekulturen. Nasjonalismen var for dem et venstreideologisk agrarfenomen, forklarer Fuglestad, slik Mortensson-Egnund senere oppsummerte i *Fridomsvegen* (1898).

Det er tydelig at retorikken og politikken til USAs president Donald Trump er populistisk. Like fullt er han snarere et symptom på enn årsaken til postfaktasamfunnet. Og årsakene er selvsagt mange. I artikkelen «Sannhetens modifikasjoner» ser Johannes Gullestad Rø nærmere på hvordan også forskere og tankesmier har vært med på å berede grunnen for dagens situasjon. Det er i mange tilfeller vanskelig å skille fagområdet *political science* fra det Rø kaller *very political science*. Grensen mellom faglig kyndighet og politisk myndighet viskes ut. Hvilke forskere kan vi da stole på?

Hva er egentlig forskning? Hvordan kan vi skille mellom forskning og politikk? Og hvordan endrer politikken premissene for hva som er forskning?

Fredrik W. Thue har sett nærmere på politiseringen av forskningssystemet med utgangspunkt i de ferske universitetssøknadene fra Høgskolen i Oslo og Akershus (HIOA) og Høgskolen i Sørøst-Norge (HSN). Begge søknadene er preget av dobbeltkommunikasjon, og sentralt i analysen av denne akademiseringen av høyskolesektoren er det Thue kaller «et utvidet forskningsbegrep». Videre er det ifølge Thue høyst uklart i søknadene fra HIOA og HSN hva et «universitet» egentlig er – annet enn en «implementeringsmaskin» som strategisk forsøker å innfri forskningspolitiske indikatorer.

Samtidig som forskningsbegrepet flyter ut, endres også kriteriene for akademisk publisering radikalt. Kunnskapsdepartementet lanserte 22. august nye nasjonale retningslinjer for åpen tilgang til vitenskapelige artikler. I forrige utgave publiserte vi en kommentar om «Skyggesidene ved åpen publisering: Indiske forskere utnyttes av røvertidsskrifter» (NNT 2/2017), og i denne utgaven følger Camilla Mørk Røstvik opp kritikken av publisering

ringsindustrien i en kommentar om «publisering, penger og prestisje: Historien om hvordan akademisk publisering ble kommersialisert». Bidraget er basert på den britiske rapporten *Untangling Academic Publishing*, utgitt i mai 2017, hvor Røstvik var medforfatter. «Forskerne er fanget i kryssilden mellom kommersielle interesser og gratisarbeid», skriver hun, og overgangen til åpen tilgang løser lite all den tid de kommersielle premissene for publiseringen ikke blir endret.

Mistillit til politikere og ekspertise skyldes ofte at folk opplever uønskede konsekvenser av politiske beslutninger. Dette var et viktig premiss i *Hva skjer i Nord-Norge?*, der Brox avdekket de lokale konsekvensene i Nord-Norge av de teknokratiske planene til de nasjonale strategene i Oslo. For Brox hadde denne spenningen mellom sentrum og periferi en klar parallell til Norges bidrag til utviklingshjelp, hvor den samme teknokratiske tilnærmingen rådet. Bergljot Baklien skisserer en liknende analogi når hun i dette nummeret av *Nytt Norsk Tidsskrift* undersøker evalueringen av den norske innsatsen i Afghanistan i NOUEN *En god alliert – Norge i Afghanistan 2001–2014*. Selv om det kan virke søkt å sammenlikne prosjekter i Kabul og Kabelvåg, skriver hun, krever begge at beslutningstakerne i Oslo har kunnskap om konteksten, realistiske mål og langsiktige perspektiv. Det er ikke alltid tilfellet, og det svekket tilliten til både evalueringene og de politiske tiltakene.

Det er imidlertid viktig å skille mellom velbegrunnet mistillit og mistillit som mangler begrunnelse, forklarer den britiske filosofen Onora O'Neill, som 8. juni ble tildelt Holbergprisen 2017. Hun utdyper dette sammen med den norske filosofen Camilla Serck-Hanssen i Holbergsamtalen, som er oversatt og bearbeidet for *Nytt Norsk Tidsskrift* av Helene Ingierd. Tillit handler ikke bare om fakta, forklarer O'Neill, vi gjør også normative vurderinger av hvem som er verdig vår tillit. Før tillit kommer troverdighet, og tre elementer er vesentlige for vurdering av tillit og troverdighet: «Kompetanse handler om hva vi gjør; ærlighet handler om hva vi sier; mens pålitelighet handler om at vi utfører oppgavene vi påtar oss.»

Ottar Brox har nylig videreutviklet sine perspektiver i *På vei mot et postindustrielt klassesamfunn?* (2016), og i forrige utgave ble hans analyse av «En

særnorsk vei til velstand?» (NNT 3/2016) kritisert av SSB-forskerne Rolf Aaberge, Jørgen Modalsli og Espen Sjøbye (NNT 1/2017). I denne utgaven av *Nytt Norsk Tidsskrift* svarer han på kritikken. En annen som svarer på kritikken er Terje Rasmussen, forfatter av *The Internet Soapbox* (2016), som ble omtalt av Alexander Myklebust i bokmeldingen «Ideal og verkelegheit i internettets tidsalder» (NNT 1/2017).

Vidar Enebakk, vidar.enebakk@etikkom.no
Ansvarlig redaktør